

Les annexes du tome I

Annexe 10

Dialectologie rudimentaire

Comment passer du littéral au dialectal ?

العامة / الدارجة

Terme employé au Maghreb Terme employé en Orient

Quelques grandes lignes

Au vu du nombre incalculable d'ouvrages, d'études, d'articles, de thèses... en dialectologie arabe, on pourrait penser que tout est déjà dit ou fait. Pourtant, la question revient régulièrement de la part des étudiants qui découvrent l'arabe en initiation : comment passer du littéral au dialectal ? Quelles différences y a-t-il entre les dialectes arabes ? Bref, comment dire ceci ou cela en arabe dialectal ? Et surtout, quel ouvrage nous conseillez-vous pour découvrir les dialectes ?

Que répondre ? N'étant pas linguiste ni dialectologue, j'avoue ne pas connaître l'ouvrage miracle qui ouvre grand, à lui tout seul, les portes des dialectes. En revanche, je suis convaincu que l'empirisme et la collégialité peuvent apporter une réponse à ces questions, qu'il faudra mettre à jour avec les moyens du bord, mais régulièrement. D'où cette annexe / page en ligne qui se veut pratique et utile. Elle appartient à ses usagers qui peuvent faire connaître leurs observations en vue de davantage d'efficacité. Les chansons sont là pour apporter un parfum sonore. Chacune, par un détail, se rapproche des énoncés ou des éléments de chaque planche.

Attention : pour tirer profit de cette page, il faut travailler un peu. Il faut écouter, lire, observer et relever les détails pertinents ou utiles. Plus de soixante planches sont en préparation. Elles se révéleront progressivement. De même, d'autres dialectes viendront, espérons-le, s'ajouter à ce qui existe. Visiter de temps à autre cette page pourrait donc vous apporter d'autres éclairages sur l'arabe, une langue très riche, variée, et bien vivante. Une langue qu'on aimerait voir mieux diffusée dans nos établissements scolaires en France et qui, dans le contexte actuel du brassage des cultures, faciliterait bien des échanges et des comportements dans le partage et le respect de l'autre.

Quelques précisions méthodologiques

- L'ordre des planches ne suit pas un plan rigoureux ; chaque utilisateur pourra parcourir l'ensemble à la recherche du point qui l'intéresse ; parfois, en regardant la négation, on tombe sur le relatif ; ce dernier peut être l'occasion de revoir les pronoms personnels qui, eux, disposent d'une planche à part, certes, mais se manifestent un peu partout.

- Quand un étudiant se trouve intéressé par un dialecte précis, il devrait s'organiser, à l'aide d'un répertoire, pour bien caractériser le dialecte visé. Il pourrait relever les traits suivants : pronoms personnels, démonstratifs, conjugaison, négation, pronoms relatifs, pronoms

interrogatifs, prépositions, etc. Il devrait également bien observer l'utilisation de l'article défini, les constructions préposition-pronom, les nuances marquant la conjugaison (marque du futur, préfixes et préverbes...). Et quand le tour de la grammaire est fait, il faudrait constituer un répertoire lexical spécifique, sachant que certains termes arabes changent de sens d'une région à une autre. Cela est particulièrement sensible dans le champ lexical de l'alimentation. Aucun dictionnaire de l'arabe littéral ne sera utile dans ce cas. L'expérience personnelle doit être la voie à suivre. Et cette page pourrait en faire partie.

- Les documents sonores accessibles sur cette page ne sont pas forcément «standards», pour peu que ce mot puisse avoir un sens ici. C'est tout simplement ce qu'un locuteur originaire d'une région donnée nous a proposé comme équivalent local des énoncés choisis. Cela n'enlève absolument rien à l'authenticité de la prononciation. Mais il sera toujours possible de rencontrer un autre locuteur de la même région, voire de la même ville, ou du même quartier, qui proposerait une autre prononciation ou formulation. Un dialecte donné, surtout dans les grandes villes, peut évoluer avec le temps, peut changer d'une communauté à une autre, peut être une synthèse à la suite d'un contact massif avec un autre dialecte ou une autre langue, comme dans les quartiers accueillant les migrants issus d'une population rurale. Par exemple, le dialecte de Bagdad que l'on peut entendre ici correspond à celui parlé par les jeunes du centre de la capitale irakienne dans les années 60 ou 70. Il est différent de celui d'al-Kâdhimiyya (ouest) ou de Sadr-City (nord), par exemple. Le même propos pourrait s'appliquer à d'autres grandes villes arabes. Ainsi, une observation sur le terrain s'impose.

Découvrir les dialectes, une fois les bases de l'arabe littéral acquises, est une démarche prometteuse pour un échange oral, spontané avec les Arabes, et éventuellement l'occasion de connaître une production littéraire séduisante à travers les chansons, notamment.

Une précision pratique : dans ce document, les termes sont donnés en alphabet arabe, y compris quand il s'agit de l'arabe dialectal. Etant donné que l'idée est d'aider à déchiffrer sur place, c'est à dire en présence d'un dialectophone, aucun enregistrement ne sera pertinent ici. La prononciation peut varier d'une région à une autre, d'une ville à une autre. C'est donc, une fois sur place que les indications de ce document deviendront sonores.

Pour le chapitre consacré à l'arabe maghrébin, il est impossible de couvrir la richesse de ses dialectes. Ce sont donc quelques exemples courants qui sont donnés, en vrac. Une fois sur place, l'étudiant saura identifier ce qui d'usage local. La présentation place les synonymes d'Est (droite) en Ouest (gauche).

Traits généraux

Ce qui est commun entre littéral et dialectal

- لا (ne... pas !) de l'interdiction est employé comme en littéral : لا تلعب (Ne joue pas !), parfois remplacé par ما .
- Un certain nombre d'expressions classiques jamais converties en version dialectale :
السلام عليكم - الحمد لله - إنا لله وإنا إليه راجعون - لا حول ولا قوة إلا بالله - والله العظيم

Traits caractéristiques des dialectes

- Pas de désinences casuelles en dialectal. On n'entendra donc jamais des mots prononcés ainsi : *kitâbun, kitâban, kitâbin*.
- Pas de *tanwîn* (sonorisation finale en *un, an* ou *in* sans utilisation de la lettre ن à l'écrit) sauf dans quelques adverbes comme *أبدًا - طبعًا - أحيانًا - دائماً*.
- Le système vocalique s'enrichit d'un *ô* (comme dans *tôt*) et d'un *ê* (comme dans *même*). C'est quasiment systématique de passer de *aw* à *ô* et de *ay* à *ê*.
- Possibilité de commencer un mot avec deux consonnes successives : *ktâb* (au lieu de *kitâb*, en littéral).
- L'article est un point important, à observer avec beaucoup d'attention. On n'entendra presque jamais "al" pour l'article. Souvent, c'est le *lâm* qui ouvre le mot, ou la lettre dite "solitaire" qui se trouve en début du nom. Par exemple, on entendra *lbêt* pour البيت et *lyôm* pour اليوم . On entendra aussi *ddâr* pour الدار . Parfois, pour éviter de devoir prononcer trois consonnes à la suite, l'article devient *li*. Par exemple : *li' bâd* العباد (les gens - cf. son ann9-44). Parfois, l'article devient *la* quand le nom commence par une *hamza*, occultée en l'occurrence. Par exemple : *lakhâl* pour الأكل ou *lakhdar* pour الأخضر ou encore *Lahssan* pour الحسن .
- Négation du verbe toujours avec ما , sauf parfois à l'impératif où un لا peut apparaître, comme en littéral.
- Souvent la *hamza* devient ي . Par exemple : نائم devient ناييم . Autres exemples : صاير - خايف - رايج .
- Le relatif est universel : اللي parfois réduit à ال ou ل notamment devant un verbe. Par exemple : لراح راج (ce qui est passé appartient au passé).
- La particule du conditionnel se réduit à une seule en dialectal, au lieu de trois en littéral : لو (pour toutes les nuances).
- Un verbe essentiel est employé quasiment dans tous les dialectes dans le sens de "voir" et qui n'existe pas en classique : شاف يشوف .
- Tendance à faire suivre la première consonne par la voyelle brève i . Exemples : 1. le préfixe du verbe (2ème et 3ème personnes du singulier) : *yiktib* (au lieu de *yaktub*) / 2. l'adjectif *kibîr* au lieu de *kabîr*.
- Pronom personnel ك prononcé *ak* au masculin et *ik* au féminin.

- Le pronom personnel suffixe ه / هـ est souvent difficile à repérer pour un francophone. Tantôt on l'entend réalisé comme un "a", tantôt comme un "u". Par exemple, en Irak et dans le Golfe, "son livre (à lui)" sera proche de *ktâba* ; en Egypte, ce sera proche de *kitâbu*.

- Le pronom personnel suffixe ها est parfaitement perceptible, sauf au Levant, où l'on entend *ktâba* (pour "son livre" à elle) et *ktâbu* (pour "son livre" à lui).

- Le possessif dans beaucoup de dialectes est souvent, mais pas systématiquement, porté par un terme indépendant du nom. Ainsi pour dire "mon livre, ton livre, etc.", on entend en Irak et dans le Golfe :

الكتاب مالي / الكتاب مالك / الكتاب مالج / الكتاب ماله / الكتاب مالها / الكتاب مالنا / الكتاب مالكم / الكتاب مالهم

Le terme **مال** change d'une région à une autre. Au Liban et en grande partie de la Syrie, on trouvera **تبع**, en Egypte **بتاع**, en Tunisie **نتاع**, au Maroc **ديال**, etc. Parfois, cet auxiliaire de possession s'accorde au féminin. On trouvera alors par exemple **المكتبة ماتي / السيارة نتاعي / الدار مالتكم** etc.

- لا (non) est universel, avec tendance à prononcer لآ et presque jamais نعم (oui), remplacé par un mot régional : **أيوه - إي** .

- La négation dans la partie africaine du monde arabe comprend un **ش ch** en complément de la particule de négation : **ماعرفش** (pour لا أعرف) ainsi que **مش عارف** (pour غير عارف). Ce **ch** n'apparaît presque jamais dans la partie asiatique.

- La conjugaison au présent reprend en général les mêmes préfixes, mais voit les suffixes varier selon les régions. Une exception majeure apparaît au Maghreb au niveau du préfixe de la première personne du singulier. On y entendra **نكتب** pour نكتب et **أكتب** pour أكتب .

- Un **ch** apparaît aussi bien en Orient qu'au Maghreb dans le sens de *que / quoi*. Mais contrairement à la négation, il apparaît souvent comme préfixe : **شو - شنو - شكون - شحال - شكو**

- Emploi fréquent du participe présent à la place du verbe : / **شايف / رايح / آكل / طالع / خايف / عامل / مسوي** / **ناوي / ناسي / آخذ / راجع / نازل / صاعد / ماشي / مسافر**

- Les expressions classiques ayant le sens d'un vœu, avec الله comme sujet grammatical, sont inversées dans les dialectes et le verbe, au passé dans la formulation classique, est accordé au présent en dialectal. Voici à titre d'exemple :

رحمه الله	ساعده الله	أعانه الله	حفظه الله	لعنه الله	وقفه الله	سامحه الله	حماه الله
الله يرحمه	الله يساعده	الله يعينه	الله يحفظه	الله يلعنه	الله يوقفه	الله يسامحه	الله يحميه

NB : la graphie adoptée ici, en caractères arabes, est indicative. Elle ne saurait suffire pour faire connaître l'accent local ou la prononciation exacte. Il est fortement conseillé de ne pas recourir à un système supposé "infaillible" pour disposer d'une transcription phonétique, que ce soit en caractères arabes ou latins. L'observation, par l'écoute sur le terrain est indispensable. Par "terrain" entendons les documents authentiques que l'on peut trouver aussi bien sur place que sur Internet.

Egypte

Phonétique

Arabe littéral	القاف	الجيم	الثاء
Dialecte égyptien	réalisé comme une hamza "a"	réalisé comme le "g" dans gare	deux réalisations : soit en ت comme dans ثلاثة (au lieu de ثلاثة), soit en س comme dans السقافة (au lieu de الثقافة). NB : à l'écrit on voit toujours un ث .

Vocabulaire

Démonstratifs

Arabe littéral	هؤلاء / أولئك	هذه / تلك	هذا / ذاك / ذلك
Dialecte égyptien	دول	دي	ده

Interrogatifs

Littéral	من لمن مع من من من	أين من أين إلى أين	ماذا	متى منذ متى إلى متى	كيف	كم بكم	لماذا	هل
Dialectal	مين لمين مع مين من مين	فين من فين لفين	إيه	إمته من إمته لإمته	إزاي	كام / بكام	ليه	قول لي طب

Conjugaison et marques temporelles

يتعلمن	يتعلمون	تتعلمن	تتعلمون	نتعلم	تتعلم	يتعلم	تتعلمين	تتعلم	أتعلم
يتعلمو		تتعلمو		نتعلم	تتعلم	يتعلم	تتعلمي	تتعلم	أتعلم
تعلمن	تعلموا	تعلمتن	تعلمتم	تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمت	تعلمت	تعلمت
تعلمو		تعلمتو		تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمتي	تعلمت	تعلمت

NB : imparfait كان يتعلم / futur ح يتعلم / action en cours بيتعلم

Pronoms personnels

هن	هم	أنتن	أنتم	نحن	هي	هو	أنت	أنت	أنا
هم		إنتو		إحنا	هي	هو	إنتي	إنت	أنا

Prépositions

في	من	بـ	لـ	إلى	على	منذ	حتى	كـ
ف	م / من	بـ	لـ	لـ	ع / على	من	حتى	زي

Autres prépositions (de situation)

أمام	وراء	جنب	فوق	تحت	حول	وسط	عند	مع	بعد	قبل
قدام	ورا	حد	فوق	تحت	حوالي	وسط	عند	ويا / معا	بعد	قبل

Négation

ما فعلت	لم أفعل	لا أفعل	لن أفعل	لا تفعل	ليس
ما فعلت + ش (ما أكلت ش) Je n'ai pas mangé	ما أفعل + ش (ما عرف ش) Je ne sais pas	ما أفعل + ش (ما تكلم ش) Ne parle pas !	ما أفعل + ش (ما فهم ش) Je ne comprends pas / Il ne comprend pas	ما أفعل + ش (ما فهم ش) Je ne comprends pas / Il ne comprend pas	ما أفعل + ش (ما فهم ش) Je ne comprends pas / Il ne comprend pas

Quelques adverbess et connecteurs logiques

عندما / لما	بعدها	لأن	لـ / من أجل	ثم	أيضاً	ربما	مثلاً	طبعاً	أي / يعني
لما	بعدها	لأنو / عشان	عشان / عشان	بعدين	كمان	يمكن	مثلاً	طبعاً / طبيعي / أكيد	يعني

NB : le terme يعني sert d'équivalent à de nombreux connecteurs logiques employés en français : c'est-à-dire, cependant, d'autant plus, par exemple, ainsi, etc.

Quelques mots et expressions caractéristiques

Je veux	عايز / عاوز	أريد	Attention !	خذ بالك	انتبه
Je sais	عارف	أدري / أعرف / أعلم	Pardon	متأسف	متأسف
Je vois	شايف	إني أرى	Un peu	شوية	قليلاً
Je m'en souviens	فاكر	أتذكر	Beaucoup	كثير	كثيراً
Il y a	فيه	هناك / يوجد	Cet homme	الراجل ده	هذا الرجل
Il n'y a pas	مفيش	ليس هناك	Cette femme	الست دي	هذه المرأة

Viens !	تعال	تعال	Que t'arrive-t-il ?	ما لك	ماذا بك ؟
Regarde !	بص	انظر	Que veux-tu ?	إنت عايز إيه ؟	ماذا تريد ؟
Mais	بقي / بس	ولكن	Excusez-moi	متأسف / ولا مؤاخذة	متأسف / عفواً
Je ne sais pas	مش عارف	لا أدري / لا أعرف / لا أعلم	Cela ne fait rien	معليش	هذا غير مهم
Comme ça	كده	هكذا	Tout de suite	على طول	حالاً
Jusqu'à maintenant	لستة	لحد الآن	Parfois	مرات	أحياناً
Où vas-tu ?	إنت رايح فين ؟	إلى أين أنت ذاهب ؟	La moitié	النص	النصف
Mais où sont-ils ?	هم فين بقي ؟	ولكن أين هم ؟	Malade	عيان / تعبان	مريض
Il n'y a rien	ما فيش أي حاجة	ليس هناك أي شيء	Très	جداً / قوي	جداً
Non, rien.	لا ، ولا حاجة	لا ، لا شيء	Comment ça va ?	إزايك ؟ / إزايكم ؟	كيف الحال ؟
Maintenant	دلوقت	الآن	Seulement	بس	فقط
Hier	امبارح	أمس / البارحة			
Aujourd'hui	النهاره	اليوم	Il faut	لازم	يجب
Demain	بكره	غداً	Il fait beau	الجو جميل	الجو جميل

Chanson **تعالني أقول لك** chantée par عبد الحليم حافظ وشادية (<http://www.al-hakkak.fr/chetexos/ch73.mp3>)

ولما ما تكونش معاي ..
أفضل أفكر أعمل إيه
أيوه أنا عارف ..
برضه أنا عارفة
ده يبقى اسمه الح وال ب
تعالني أقول لك ..
ها تقول لي إيه ؟
تعالني أقول لك ..
ها تقول لي إيه ؟
خلاص ما قلنا لبعض عليه

تعالني أقول لك ...
الدنيا ليه مش سايعاني ..
وفي عيني حلوة وعاجباني
ولما نتفرق تاني عن بعضينا
بنحس بإيه ؟
أنا ما اعرفش ..
لكن أنا عارف
ومادام عرفت بتسأل ليه ؟
تعال أقول لك ...
ليه لما أشوفك ويابي ..
أنال من الدنيا مناي

لكن أنا عارف
وما دام عرفت بتسأل ليه ؟
تعال أقول لك ...
إيدي لما تكون في إيديك ..
وعينيه لما تتاجي عينيك
وقلبي لو يسألني عليك ..
يبقى اللي بيني وبينك إيه ؟
أنا ما اعرفش ..
لكن أنا عارفة
وما دام عرفت بتسألني ليه ؟

تعالني أقول لك ..
وها تقول لي إيه ؟
لازم أقول لك ..
وساكت ليه ؟
ها اسأل سؤال
وتردي عليه ..
أنا وانت قاعدين في جنينة
والورد بيسمي علينا
والنسمة ترقص حوالينا ..
يبقوا اللي زيي وزيك إيه ؟
أنا ما اعرفش ..

Liban

Nombreux points communs avec les dialectes voisins (Syrie, Jordanie, Palestine)

Phonétique

Arabe littéral	القاف	الجيم
Dialecte libanais	Souvent prononcé comme une hamza.	Souvent prononcé comme le J français

Vocabulaire

Démonstratifs

Arabe littéral	هؤلاء / أولئك	هذه / تلك	هذا / ذاك / ذلك
Dialecte libanais	هيدول	هيدي	هيدا

Interrogatifs

Littéral	من لمن مع من من من	أين من أين إلى أين	ماذا	متى منذ متى إلى متى	كيف	كم بكم	لماذا
Dialectal	مين لمين مع مين من مين	وين من وين لوين	شو	إمتا من إمتا لإمتا	كيف	قديش	ليش

Conjugaison et marques temporelles

يتعلمن	يتعلمون	تتعلمن	تعلمون	نتعلم	تعلم	يتعلم	تتعلمين	تعلم	أتعلم
يتعلمو		تعلمو		نتعلم	تعلم	يتعلم	تتعلمي	تعلم	أتعلم
تعلمن	تعلموا	تعلمتن	تعلمتم	تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمت	تعلمت	تعلمت
تعلمو		تعلمتو		تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمتي	تعلمت	تعلمت

NB : imparfait كان يتعلم / futur ح يتعلم / action en cours بيتعلم ou عم يتعلم / en général au pluriel منتعلم

Pronoms personnels

هن	هم	أنتن	أنتم	نحن	هي	هو	أنت	أنت	أنا
هنّ	إنتو		نحنا	هيّ	هوّ	إنتي	إنت	أنا	

Prépositions

في	من	بـ	لـ	إلى	على	منذ	حتى	كـ
ف	م / من	بـ	لـ	لـ	ع / على	من	حتى	مثل

Autres prépositions (de situation)

أمام	وراء	جنب	فوق	تحت	حول	وسط	عند	مع	بعد	قبل
قدام	ورا	حد	فوق	تحت	حوالين	وسط	عند	ويا / معا	بعد	قبل

Négation

ما فعلت	لم أفعل	لا أفعل	لن أفعل	لا تفعل	ليس
ما فعلت	ما أفعل			ما تفعل	ما

Quelques connecteurs logiques

عندما / لما	بعدها	لأن	لـ / من أجل	بعد ذلك	ولكن	ربما
لما	بعدها	لأنو / منشان	منشان	بعدين	بسّ	بركي

Quelques mots et expressions caractéristiques

Je veux	بدي	أريد	Attention !	خلي بالك	انتبه
Je sais	عارف	أدري / أعرف / أعلم	Pardon	متأسف	متأسف
Je vois	شايف	إني أرى	Un peu	شوية	قليلاً
Je m'en souviens		أتذكر	Beaucoup	كثير	كثيراً
Bien	طيب / منيح	حسناً	Bon	منيح	جيد
Il y a	فيه	هناك	Cet homme	ها الزلمة	هذا الرجل
Il n'y a pas	ما فيه	ليس هناك	Cette femme	ها المرة	هذه المرأة
Viens !	تعو / تعي / تعو	تعال / تعالي / تعالوا	Que t'arrive-t-il ?	شو فيك ؟	ماذا بك ؟
Regarde !	شوف	انظر	Que veux-tu ?	شو بديك ؟	ماذا تريد ؟
Mais	بس	ولكن	Excusez-moi	متأسف	متأسف / عفواً
Je ne sais pas	ما بعرف	لا أدري / لا أعرف / لا أعلم	Cela ne fait rien	ما يهم	هذا غير مهم

Comme ça	هيك	هكذا	Tout de suite	دغري	حالا
Jusqu'à maintenant	لهلق	لحد الآن	Parfois		أحياناً
Où vas-tu ?	وين رايح ؟	إلى أين أنت ذاهب ؟	La moitié	النص	النصف
Mais où sont-ils ?	لك وينهن ؟	ولكن أين هم ؟	Malade		مريض
Il n'y a rien	ما فيه شي	ليس هناك أي شيء	Très	كثير	جداً
Non, rien.	لا ، ما فيه شي	لا ، لا شيء	Comment ça va ?	كيفك ؟ / كيفكو ؟	كيف الحال ؟
Maintenant	هلق	الآن	Pourquoi ?	ليش	لماذا
Hier	البارحة	أمس / البارحة			
Aujourd'hui	اليوم	اليوم	Il faut	لازم	يجب
Demain	بكره	غداً	Il fait beau	الجو حلو	الجو جميل

Comédie musicale : ميس الريم (extraits) chantée notamment par فيروز

(<http://www.al-hakkak.fr/chetexos/ch75.mp3>)

- أهلا وسهلا فيك ببلدنا ميس الريم منقدمك حالنا حراس ميس الريم .. إسمك شغلك ضيعتك وشو منقدر نخدمك ببلدنا ميس الريم
- أنا إسمي زيون، عندي بالمدينة محل بيع صحنون هندي صيني وستي من ضيعة كحلون .. كحلون يا ضيعة ستي البعيدة كحلون مطرح اللي بيبيكي وبيحفر الحسون إسمه على خيال الحور بكحلون (...)
- أهلا وسهلا فيك ببلدنا ميس الريم .. شو منقدر نخدمك ببلدنا ميس الريم
- يا حراس لو بتساعدوني .. يا حراس رح يستعوقوني .. عرس بنت خالتي الليلة من عشية الحراس : ها ها ها ها ...
- تعطلت سيارتي ورح يخافو علي له له له له ...
- وفستان العروس معي بالسيارة والعرس بكحلون وينك يا كحلون أنا بدي فيها قبل الليل كون
- يا زيون اللي ستها من كحلون ببلدنا ميس الريم فيه مكنسيان اسمه نعمان لكنه تزاعل مع خطيبته صفقها كف صفقته كف بس كفها رن أكثر ... هيك ... بطل الشغل وسكر الكراج
- وليش البلد مسكرة
- عندنا بيفتحوها قبل الظهر وبيسكروا بعد الظهر
- وشو بيعملو بعد الظهر ؟
- بيسبوا بعض
- ما فيه مين يصلح ؟
- بلدنا مقسومة ناس مع أم العريس وناس مع أم العروس
- وانتو مع مين ؟
- مع الشاويش
- إيه دلوني على بيت نعمان، وأنا بروح بقنعه
- إيه
- مندله ... ما مندله ... لا ما مندله ... ما مندله
- خلص بس خلص مندله على عمته وعمته بتدله
- شوفي .. بتروحي شمال يمين .. شمال يمين ...
- أنا بذلك ع عمه نعمان
- أنت مين
- أنا بيقولولي النسناس وبيتي الساحة
- إيه خدني لعندها
- هي بتجي هي بتجي، تعي يا عمه نعمان
- عيط بعد بركي ما سمعت
- بتسمع ... بتسمع صاليه مثل الحية وناطرة الحكي ...
- المشكل بيجيها من سفر سنة
- مين عيطي ... وجهك غريب علي
- وأنا غريبة
- بدك تقولي شي
- بدي تدليني على ابن ختيك نعمان
- ما مناصح
- بدي صلح سيارتي
- باعتك شهيدة
- مينها هي شهيدة
- ولو بدك تقوليها ما بتعرفيها ... نهبتة لابن خيي
- ووينك إنتي عنه ؟ (...)
- أنا يا حسرتي علي .. ليش أنا طالع بإيدي شي ، بس وينك ما خلبت ولا بصارة إلا تفسختلن الخطبة
- فاذن ليش زعلانين انبسطوا !
- نحنا زعلانين .. نحنا معيدين أنا تلجة عمه نعمان
- أخت المعلم راجي (...)
- هي مين بنت خاتم بو شهيدة
- هه
- هلق خاتم بو شهيدة بيها ؟
- إيه بتعرفيه
- لأ
- حسبت
- إيه منحيلي ما علقتة هالعلاقة ولو ما انتو فسختو
- هالخطبة كنت أنا جايي افسخ لكن إياها
- ولك يسلم هالتم شو كنت بدك تقولي
- بدي نعمان يصلح لي السيارة
- (...)

Irak

Phonétique

Arabe littéral	القاف	الكاف
Dialecte bagdadien	réalisé comme le "g" dans <i>Gare</i> / parfois comme le "g" anglais dans <i>Georges</i>	parfois réalisé comme le "ch" anglais dans <i>Chair</i> . Ce son sera indiqué ainsi چ

Vocabulaire

Démonstratifs

Arabe littéral	هؤلاء / أولئك	هذه / تلك - هذه البنت	هذا / ذاك - هذا الولد
Dialecte irakien	ذوله / هذوله	هاذي - هلبنت	هازه - هولود

NB : avant l'article défini, le démonstratif se limite souvent à la lettre هـ. On entend alors : هذا الولد pour هُنَّاس ou هؤلاء الناس .

Interrogatifs

Littéral	من لمن مع من من من	أين من أين إلى أين	ماذا	متى منذ متى إلى متى	كيف	كم بكم	لماذا	هل
Dialectal	منو إلـمنو ويه منو من منو	وين منين لوين	شنو	شوكت من شوكت لشوكت	شلون	شكد بشكد	لوش	أقول

Conjugaison et marques temporelles

يتعلمن	يتعلمون	تتعلمن	تتعلمون	نتعلم	تتعلم	يتعلم	تتعلمين	تتعلم	أتعلم
يتعلمون		تتعلمون		نتعلم	تتعلم	يتعلم	تتعلمين	تتعلم	أتعلم
تعلمن	تعلموا	تعلمتن	تعلمتم	تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمت	تعلمت	تعلمت
تعلمو		تعلمتو		تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمتي	تعلمت	تعلمت

NB : imparfait / futur / action en cours / ديتعلم / رح يتعلم / چان يتعلم

Pronoms personnels

هن	هم	أنتن	أنتم	نحن	هي	هو	أنت	أنت	أنا
همن		إنتو		إحنا	هي	هو	إنتي	إنت	آني

Prépositions

ك	حتى	منذ	على	إلى	لـ	بـ	من	في
مثل	حتى	من	ع / على	لـ	لـ	بـ	من	ف / بـ

Autres prépositions (de situation)

قبل	بعد	مع	عند	وسط	حول	تحت	فوق	جنب	وراء	أمام
قَبْل	بَعْد	وِيا	عَد	وَسْط		جَوْه	فَوْق	يَم	وَرَا	كُدَام

Négation

ليس	لا تفعل	لن أفعل	لا أفعل	لم أفعل	ما فعلت
ما + ش	ما تفعل + ش	ما أفعل + ش		ما فعلت + ش	

Quelques adverbes et connecteurs logiques

أي / يعني	طبعاً	مثلاً	ربما	أيضاً	ثم	لـ / من أجل	لأن	بعدها	عندما / لما
يعني	طبعاً / أكيد	مثلاً	يمكن / محتمل / بلكت	هم	بعدين	لـ	لأن	بعدها	لَمَّه / لَمَّن / من

NB : le terme يعني sert d'équivalent à de nombreux connecteurs logiques employés en français : c'est-à-dire, cependant, d'autant plus, par exemple, ainsi, etc.

Quelques mots et expressions caractéristiques

Je veux	أريد	أريد	Attention !	دير بالك	انتبه
Je sais	أدري	أدري / أعرف / أعلم	Pardon	العفو	متأسف
Je vois	دشوف	إني أرى	Un peu	شوية	قليلاً
Je m'en souviens	أتذكر	أتذكر	Beaucoup	هواية	كثيراً
Il y a	أكو	هناك	Cet homme	هاذه الرجال / هالرجال	هذا الرجل
Il n'y a pas	ماكو	ليس هناك	Cette femme	هالمره / هادي المره	هذه المرأة
Viens !	تعال	تعال	Que t'arrive-t-il ?	شبيك	ماذا بك ؟

Bien	زين	حسناً	Regarde !	شوف	انظر
Bon	خوش	جيد	Que veux-tu ?	شتريد ؟	ماذا تريد ؟
Mais	بس	ولكن	Excusez-moi	العفو	متأسف / عفواً
Je ne sais pas	ما أدري	لا أدري / لا أعرف / لا أعلم	Cela ne fait rien	ما يهم / ولا يهمك	هذا غير مهم
Comme ça	هيج	هكذا	Tout de suite	هسة	حالا
Jusqu'à maintenant	ليهسة	لحد الآن	Parfois	أحياناً / مرات	أحياناً
Où vas-tu ?	وين رايح ؟	إلى أين أنت ذاهب ؟	Domage	حرامات	يا للأسف
Mais où sont-ils ?	وين صاروا ؟	ولكن أين هم ؟	D'accord	ميخالف	حسناً / اتفقنا
Il n'y a rien	ماكو شي	ليس هناك أي شيء	Très	كلش	جداً
Non, rien.	لا ، ماكو شي	لا ، لا شيء	Comment ça va ?	شلونك ؟ / شلونج ؟ / شلونكم ؟	كيف الحال ؟
Maintenant	هسة	الآن	Soudain	على غفلة	فجأة
Hier	البارحة	أمس / البارحة	Seulement	بس	فقط
Aujourd'hui	اليوم	اليوم	Il faut	لازم	يجب
Demain	باچر	غداً	Il fait beau	الجو حلو	الجو جميل

Chanson : **على بالي** chantée par وحيدة خليل (<http://www.al-hakkak.fr/chetexos/ch76.mp3>)

خل ربي يحفظك لي ويعيدك
وأشوف الفرحة ما زال بايدك
قلبي مبتلي بحبك يربدك
بس تقعد قبالي
كل ساعة يا غالي
تسمع شكوتي واستمع شكواك
تدريني أحبك وأنا أهواك

عيدي يصير عندي من تجيني
قلبي تفرحه بجيتك يا عيني
أنسى فرقتك وانسى ونيني
بس تقعد قبالي
كل ساعة يا غالي
تسمع شكوتي واستمع شكواك
تدريني أحبك وأنا أهواك

ترجع بالسلامة يكون إليه
ونعيد المضى ونقعد سوية
ما أطلب من الله هاي هي
بس تقعد قبالي
كل ساعة يا غالي
تسمع شكوتي واستمع شكواك
تدريني أحبك وأنا أهواك

على بالي أهد ما كان فراقك
واقضيه للعمر ظنيتك وياك
على غفلة تفارقنا
ما دام الفرحة إلنا
تدريني أحبك وأنا أهواك

Maghreb

Essentiellement des éléments constatés au Maroc, parfois en Algérie ou en Tunisie - observer sur place

Phonétique

Particularité marocaine, sensible également dans l'ouest algérien.

Arabe littéral	الثاء	الذال
Dialectes dans certaines régions	réalisé comme un "t" dans <i>Toi</i>	réalisé comme un "d"

Vocabulaire

Démonstratifs

Arabe littéral	هؤلاء / أولئك	هذه / تلك	هذا / ذاك / ذلك
Dialectal	هاذوك / هادوك	هاذي / هاذيك / هادي	هاذا / هاذاك / هدا / هاداك

Interrogatifs

Littéral	من لمن	أين من أين	ماذا	متى منذ متى	كيف	كم بكم	لماذا
Dialectal	شكون لشكون	وين / فين مينين	شيني / واش / شنو	وقتاش / إمتى من إمتى	كيفاش	قدّاش / شحال	لواه / عليش / علاش

Conjugaison et marques temporelles

يتعلمن	يتعلمون	تتعلمن	تتعلمون	نتعلم	تتعلم	يتعلم	تتعلمين	تتعلم	أتعلم
يتعلمو		تتعلمو		نتعلمو	تتعلم	يتعلم	تتعلمي	تتعلم	تتعلم
تعلمن	تعلموا	تعلمتن	تعلمتم	تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمت	تعلمت	تعلمت
تعلمو		تعلمتو		تعلمنا	تعلمت	تعلم	تعلمتي	تعلمت	تعلمت

يتعلم - كاي تعلم

Pronoms personnels

هن	هم	أنتن	أنتم	نحن	هي	هو	أنت	أنت	أنا
هوما		إنتو / إنتوما / نتوما		حنا / حنايا / إحنا	هي	هو	إنتي / نتيا	إنتاي / إنت / نت	أناي / إنا / أنا

Prépositions

ك	حتى	منذ	على	إلى	ل	ب	من	في
كيف كيف / بحال	حتى	من	ع / على	ل	ل	ب	من	ف / ب

Autres prépositions (de situation)

قبل	بعد	مع	عند	وسط	حول	تحت	فوق	جنب	وراء	أمام
قبل	بعد	مع	عند	في الوسط / في النص / وسط	حول	تحت	فوق	قدام / جنب	ورا	مقابل / قدام

Négation

ليس	لا تفعل	لن أفعل	لا أفعل	لم أفعل	ما فعلت
ماشي + ش / ماشي	ما تفعل + ش	ما نفعلش			ما فعلت + ش

Quelques adverbes et connecteurs logiques

أي / يعني	طبعاً	مثلاً	ربما	أيضاً	ثم	ل / من أجل	لأن	بعدها	عندما / لما
حب يقول / يعني	طبعاً / أكيد	مثلاً / مثلاً	ممكناً / يمكن	حتى / ثاني / عاود	من بعد / أو من بعد	ل	خاطر / خطراش / احتاش	بعدها	كي

Quelques mots et expressions caractéristiques

Je veux	حبيت / نبغي	أريد	Attention !	بالك / عاندك	انتبه
Je sais	على بالي / نعرف	أدري / أعرف / أعلم	Pardon	اسمح لي / سامحني	متأسف
Je vois	نشوف / شايف	إني أرى	Un peu	شوية	قليلاً
Je m'en souviens	فكرت / تتذكر	أتذكر	Beaucoup	بالزاف / برشة	كثيراً
Il y a	كاين	هناك	Cet homme	هاداك الراجل	هذا الرجل
Il n'y a pas	ما كاشو / ما كاينش	ليس هناك	Cette femme	هاذيك المرة / هادي المرة	هذه المرأة
Viens !	ارواح / آجي / روج	تعال	Que t'arrive-t-il ?	واش كايين / واش فيك / شنو فيك	ماذا بك ؟
Regarde !	اخزر / شوف	انظر	Que veux-tu ?	واش تحب / واش تبغي / شنو تبغي	ماذا تريد ؟
Mais	ولكن	ولكن	Excusez-moi	اسمح لي / سامحني	متأسف / عفواً
Je ne sais pas	ما نعرفش	لا أدري / لا أعرف / لا أعلم	Cela ne fait rien	ما عليش / ما يهمش	هذا غير مهم
Comme ça	هاكا / هكدا	هكذا	Tout de suite	دروك / دابا	حالاً

Jusqu'à maintenant	حتى نذكر / حتى لدروك	لحد الآن	Parfois	ساعات / شي مرات	أحياناً
Où vas-tu ?	وين رايح ؟ / وين راك ماشي ؟	إلى أين أنت ذاهب ؟	La moitié	النص	النصف
Mais où sont-ils ?	وين راحوا ؟ / ولكن فاين راهم ؟	ولكن أين هم ؟	Malade	مريض / عيان	مريض
Il n'y a rien	والو	ليس هناك أي شيء	Très	شحال (adj+) / بالزاف	جداً
Non, rien.	لا ، والو	لا ، لا شيء	Comment ça va ?	كيراك ؟ / كيبقيتي ؟	كيف الحال ؟
Maintenant	دابا / دروك	الآن	D'accord	داكوردو / داكور / وحا	حسناً / اتفقنا
Hier	البارح	أمس / البارحة	Attends !	استنا	انتظر
Aujourd'hui	اليوم	اليوم	Il faut	لازم	يجب
Demain	غدوة / غدة	غداً	Il fait beau	النهار شباب / الجو زوين	الجو جميل

Chanson algérienne : **يالرايح** de دحمان الحراشي (<http://www.al-hakkak.fr/chetexos/ch77.m4a>)

ما يدومو الأيام ولا يدوم صغرك وصغري
ياحليلو ومسكين اللي خاب سعده كي زهري
يا الرايح ..

يا مسافر نعطيك وصايتي أديها على بكري
شوف ما يصلح بيك قبل ما تبيع وما تشري
يا النايم جاني خبرك كيما صرا لك اصرا لي
هاكذا راد وقدر في الجبين سبحان العالي
يا الرايح ..

يا الرايح وين مسافر تروح تعيا وتولي
شحال ندمو العباد الغافلين قلبك وقبلي

شحال شفت البلدان العامرين والبر الخالي
شحال ضيعت اوقات وشحال تزيد ما زال تخلي
يا الغايب في بلاد الناس شحال تعيا ما تجري
بك وعد القدرة ولي زمان وانت ما تدري
يا الرايح ..

علاش قلبك حزين وعلاش هاكذا كي الزوالي
ما تدوم الشدة والا بطيت اعلم واكتب لي